

ร้อยปี ความสัมพันธ์ไทย - ญี่ปุ่น กับ บทเรียนบางอย่างทางการศึกษา

ฉันทนา จันทบธจง*

ปี พ.ศ. 2430 ซึ่งไทยและญี่ปุ่นเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกันนั้น เป็นปีเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นทำหน้าที่ดูแลโรงเรียนหลวงและจัดการศึกษาให้แพร่หลายออกไปหลังจากทรงตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกเป็นการทดลองในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. 2414 และโรงเรียนอื่นๆ เช่น โรงเรียนสุนันทาลัย (พ.ศ. 2423) โรงเรียนท่าแพนที (พ.ศ. 2425) และโรงเรียนวัดมหรณพาราม (พ.ศ. 2427) เป็นต้น ในขณะที่ตั้งกรมศึกษาธิการ มีโรงเรียน

หลวงตั้งอยู่แล้วทั่วประเทศรวมทั้งสิ้น 34 แห่ง ครู 81 คน นักเรียน 1,994 คน แยกเป็นโรงเรียนวัดสำหรับราษฎรทั่วไป 29 แห่ง กับโรงเรียนสำหรับฝึกข้าราชการและอื่น 5 แห่ง หลังจากปี 2430 เป็นต้นมา การศึกษาของไทยก็เริ่มวิวัฒนาการมาเรื่อยๆ อย่างค่อนข้างช้า เพราะอุปสรรคต่างๆ ทางการเงินของรัฐบาลและความไม่สนใจของชาวไร่ชาวนา ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ที่จะเข้ารับการศึกษาในโรงเรียน ดังนั้นถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษา บังคับให้เด็กอายุเจ็ดปีถึงสิบสี่ปีเข้าเรียนใน

โรงเรียนประถมศึกษาเมื่อ พ.ศ. 2464 อัตราการเข้าเรียนก็ยังคงเพิ่มขึ้นไม่มากนัก กล่าวคือมีโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศใน พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นปีที่เปลี่ยนแปลงการปกครอง รวมทั้งสิ้น 6,081 แห่ง ครู 12,559 คน และนักเรียน 692,386 คน ทั้งๆ ที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับไปได้ถึงร้อยละ 88.7 ของตำบลต่างๆ ทั่วประเทศแล้วก็ตาม ต่อมาหลังจากการเปลี่ยนการปกครองแล้วงานขยายการประถมศึกษาก็ดำเนินต่อ จนกระทั่งประกาศให้เด็กเข้าเรียนได้ครบทุกตำบลใน พ.ศ. 2478 แต่เป็นการบังคับให้เรียนเพียงสี่ปีเท่านั้น

*นักศึกษามหาวิทยาลัย ทสึคุบะ

หลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลไทยก็เริ่มพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ อีกรวมทั้งด้านการศึกษา ทำให้มีการตั้งมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นจากเดิมอีกหลายแห่ง ขยายการมัธยมศึกษา การอาชีวศึกษา และการประถมศึกษาออกไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ หลังจากปี พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา ทำให้ระบบการศึกษาของไทยหลังจาก พ.ศ. 2521 เป็นการศึกษาภาคบังคับ 6 ปี มีนักเรียนอยู่ในระดับนี้ คิดเป็นร้อยละ 98 ของเด็กวัย 7 - 12 ปี เมื่อ พ.ศ. 2527 ส่วนในระดับอื่น ๆ ในปีเดียวกันนี้ คือระดับอนุบาลหรือเด็กเล็กประมาณร้อยละ 14 ของเด็กวัย 4 - 6 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 35.2 ของประชากรวัย 13 - 15 ปี มัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 29.3 ของประชากรวัย 16 - 18 ปี และอุดมศึกษาร้อยละ 6.1 ของประชากรวัย 19 - 24 ปี โดยใช้งบประมาณรายจ่ายประจำปีของรัฐ เพื่อจัดการศึกษาดังกล่าวเหล่านี้

เมื่อเทียบกับญี่ปุ่น จะเห็นว่าญี่ปุ่นเริ่มประกาศแผนการศึกษาชื่อ Gakusei (学制) เมื่อ พ.ศ. 2415 กำหนดให้เด็กทุกคนเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาซึ่งกำหนดระยะเวลาไว้ 8 ปี และแบ่งเขตการศึกษาเป็น 8 เขต ให้แต่ละเขตมีมหาวิทยาลัย 1 แห่ง เพื่อทำหน้าที่ควบคุมดูแลการจัดการประถมและมัธยมศึกษาภายในเขตนั้น ๆ ตามแผนการศึกษาดังกล่าวนี้นักกำหนดเป้าหมายไว้ว่าจะให้มีโรงเรียนมัธยมศึกษา 250 โรงเรียน และโรงเรียนประถมศึกษา 53,000 โรงเรียนทั่วประเทศ แต่เนื่องจากราษฎรส่วนใหญ่ในขณะนั้นไม่สามารถรับภาระค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ทางการศึกษาได้ รัฐบาลจึงลดเวลาเรียนภาคบังคับลงเหลือเพียง 4 ปีใน พ.ศ. 2429 เมื่อปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2428 มีนักเรียนเข้าเรียนเพียงร้อยละ 45 ของเด็กวัยเรียน คือมีจำนวนนักเรียนประถมศึกษาทั้งสิ้น 1,926,126 คนในโรงเรียนประถมศึกษา 24,255 โรงเรียน และมีมหาวิทยาลัยของรัฐเพียงแห่งเดียวเท่านั้น

การลดเวลาเรียนของการศึกษาภาคบังคับลงเพื่อให้ขยายทั่วถึงครอบคลุมประชากรทั้งประเทศญี่ปุ่นได้เร็วขึ้นนั้น มีส่วนเกี่ยวข้องกับนโยบายสร้างความเป็นมหาอำนาจแข่งกับจักรวรรดินิยมตะวันตก เพราะทิศทางของการศึกษาภาคบังคับซึ่งเคยมุ่งให้อ่านออกเขียนได้และมีความรู้พอเพียงแก่การประกอบอาชีพนั้น เริ่มเบี่ยงเบนไปสู่การสร้างอุดมการณ์ชาตินิยม ซึ่งเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2429 เป็นต้นมาจนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง นับเป็นเวลาเกือบหกสิบปี และในช่วงนี้เองที่ญี่ปุ่นได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างนักรบที่คลั่งชาติ กระหายสงคราม และจงรักภักดีต่อองค์จักรพรรดิอย่างสูงสุด จะเห็นได้ว่าหลังจากชนะสงครามในแมนจูเรียเมื่อปี พ.ศ. 2438 อีกไม่นานนักญี่ปุ่นก็สามารถจัดการศึกษาภาคบังคับแบบให้เปล่าได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2443 และหลังจากชนะสงครามกับรัสเซีย เมื่อ พ.ศ. 2448 แล้ว ก็สามารถขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 6 ปีใน พ.ศ. 2451 และเริ่มขยายเป็น 8 ปีได้เป็นบางส่วนในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นผลให้การขยายการศึกษาภาคบังคับ 9 ปีภายหลังปี พ.ศ. 2490 ทำได้สำเร็จอย่างค่อนข้างง่ายดาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเมืองบประมาณทางการทหารถูกตัดทอนลงอย่างมหาศาล ทำให้สามารถนำมาใช้ในการจัดการศึกษาได้อย่างเต็มที่

อย่างไรก็ตาม การสร้างความเจริญทางวัตถุให้แก่ตัวเองโดยการรุกรานผู้อื่น ก็คือสาเหตุของสงครามที่ทำลายล้างชีวิตมนุษยจำนวนมาก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด

คือการขยายตัวของกลุ่มจักรวรรดินิยมตะวันตกที่ก่อให้เกิดการแข่งขันแย่งชิงกันจนกลายเป็นสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และเมื่อมีญี่ปุ่นเข้าร่วมวงไพบูลย์ด้วยก็เกิดสงครามปรมาณูขึ้น อย่างที่ทราบกันอยู่เป็นอย่างดี ในปัจจุบันนี้คนญี่ปุ่นซึ่งเป็นผลผลิตของระบบการศึกษาเก่า คือผู้กำหนดระบบการศึกษาของเด็กรุ่นใหม่ และถึงแม้จะถูกอเมริกาควบคุมให้ตัดวิธีการและเนื้อหาการศึกษาที่มุ่งสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมออกไปจนหมดหลังจากแพ้สงครามโลกครั้งที่สองแล้วก็ตาม ญี่ปุ่นก็ได้ห้ามสื่อมวลชนเช่นหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ไม่ให้ประโคมข่าวกระตุ้นความอยาก ความคลั่งชาติ ความรังเกียจการพ่ายแพ้ ดังนั้น จึงน่าจะเป็นเรื่องยากที่จะทำให้คนญี่ปุ่นส่วนใหญ่เข้าใจความหมายของการศึกษาเพื่อสันติสุขของโลก เพราะการศึกษาได้กลายเป็นสินค้าราคาแพงที่พ่อแม่ต้องลงทุนซื้อหาให้ลูก ตั้งแต่ลูกเป็นทารกไปจนกระทั่งจบมหาวิทยาลัย เป็นเหตุให้ต้องทุ่มเทรายได้ราวหนึ่งในสามเพื่อการนี้ ผู้เรียนจึงมักจะถูกบีบคั้นจากพ่อแม่และสังคมที่มุ่งหวังให้เขาเรียนรู้วิทยาการต่าง ๆ ให้มากที่สุดและดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้สามารถเข้าทำงานในบริษัทอุตสาหกรรมที่แข่งขันกับบริษัทต่าง ๆ ทั่วโลก คนญี่ปุ่นที่ทนทานต่อระบบนี้ได้ก็มักจะไม่ต่างไปจากหุ่นยนต์ในร่างมนุษย์ ส่วนคนที่ทนไม่ได้ก็อาจจะหนีระบบไปโดยการฆ่าตัวตายหรือมีพฤติกรรมปรวนแปรต่าง ๆ นานา ในขณะที่บริษัทอุตสาหกรรมญี่ปุ่นคือกองทัพผู้รุกรานในรูปแบบใหม่

ร้อยปีเศษของระบบการศึกษาญี่ปุ่นมีบทเรียนทั้งในทางดีและไม่ดีที่ประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทยอาจจะเรียนรู้ได้มากมายหลายอย่าง ซึ่งยากที่จะใช้หน้ากระดาษเพียง 2 - 3 หน้าอธิบายให้เข้าใจโดยละเอียดได้ จึงเพียงแต่ขออนุญาตใช้โอกาสนี้เตือนท่านที่อาจจะกำลังชื่นชมกับวิทยาการของญี่ปุ่นและอยากหยิบยืมวิธีการไปพัฒนาประเทศของเราว่าขอได้โปรดพิจารณาให้รอบคอบทุก ๆ ด้าน รวมทั้ง

ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งญี่ปุ่นมีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เป็นฐานรองรับอย่างมั่นคงและยาวนานกว่าของประเทศไทยเราหลายเท่านั้นด้วย เพราะถ้าคิดแค่เพียงการปฏิรูปเมจิว่าเกิดในยุคเดียวกับการปฏิรูปในสมัยรัชกาลที่ห้า แล้วนำจุดนั้นมาเป็นจุดเริ่มต้นในการเปรียบเทียบก็จะไม่สามารถนำผลสรุปไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพได้เลย

